

'Wie spreekt over tijd, spreekt over hoop en verwachting'

Mia Couto

Het belangrijkste wat we aan onze kinderen willen meegeven is plezier in het leven, levensvreugde. Het belangrijkste wat we moeten doen is kinderen de tijd geven om van het leven te genieten.

DOOR: MARIA CARMEN SILVEIRA BARBOSA – Aan het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw gaf Felix Guatarrí (een Franse psychoanalyticus en sociaal-filosoof) ons een belangrijk inzicht over de kinderopvang. De kinderopvang, zo schreef hij, is een plaats van initiatie en de allereerste initiatie van kinderen bestaat erin dat zij kennismaken met het ritme van de dag, ofwel het begrip tijd. Tegenwoordig leren onze kinderen zich te richten op een ritme dat wordt bepaald door het grootkapitaal. Op het moment waarop hij dit schreef, konden wij, onderwijzers, de draagwijdte van zijn formulering niet overzien. We realiseerden ons toen nog niet hoezeer onze kapitalistische leefwereld, met haar dwingende logica van snelheid en consumptie, ons dagelijks leven zou gaan beïnvloeden, en de ervaringen van kinderen en toekomstige generaties zou bepalen.

Het economische proces van productie, winst, rationalisering, meten en wegen en haastige spoed heeft een grote invloed gehad op ons opvoedingsklimaat. We moeten vaststellen dat zelfs in onze voorzieningen voor jonge kinderen – ondanks hun schijnbare economische onproductiviteit – het wezen van het kapitalisme impliciet in onze pedagogie is binnengeslopen. Deze beïnvloeding van de pedagogie uit zich op verschillende manieren: we geven prioriteit aan taken die leiden tot meetbare resultaten, we beginnen steeds vroeger met de formele alfabetisering en we onderwerpen onszelf en de kinderen aan testen en metingen om kinderen te kunnen vergelijken en klasseren met als hoofddoel het klaarstomen van kinderen voor de (arbeids)markt.

Om de beschikbare tijd optimaal te benutten bedenken de scholen systemen en routines die gericht zijn op het controleren van de tijd. Binnen deze systemen en routines is tijd niet meer dan een chronologisch, lineair en gefragmenteerd or-

deningsprincipe, een handig gereedschap om mee te kunnen in de wedloop naar een hogere productiviteit. Deze tijd, geketend door kapitalistische waarden, schaadt ons dagelijks leven en verarmt de ervaringen van kinderen in hun eerste levensjaren.

Een andere tijdsbeleving

Om een ander concept van tijd in de opvoeding van het jonge kind te kunnen ontwikkelen, moeten we afstand doen van de idee van lineaire tijd en van de tijdsdruk die het kapitalistische systeem ons oplegt. Tijdsdruk onttrekt aan de belevenissen van kinderen op school hun zin en betekenis. Het lijkt alsof tijdsdruk ons meer en beter doet presteren, in werkelijkheid leidt het tot een voortdurend gevoel van falen en de stilstand van de persoonlijke en professionele ontwikkeling van volwassenen en een ontoereikende opvoeding van kinderen.

We kunnen afstand nemen van het kapitalistische tijdsconcept door na te denken over de verschillende betekenissen die het begrip tijd kan hebben. Zo spreken de Grieken over *chrónos* – de tijd als een opeenvolging van verleden, heden en toekomst – maar ook over *kairós*, of het ogenblik, het kritische moment, de kans, en daarnaast nog over *aión*, of de tijd uitgedrukt in termen van intensiteit en duur.

Ook de oude Latijns-Amerikaanse culturen hanteerden kalenders met een tijdstelling die zowel diachroon als synchroon was. Ook opmerkelijk is de tijdsopvatting van de *Krahô* in Brazilië, die op basis van een symbolisch universum de tijd concipiëren als een kracht die leven voortbrengt, via haar stromingen en trillingen: zonsopgang en -ondergang, droogte en regen, zonnetijd (snel) of maantijd (traag); de tijd is schepping.

Zo vinden we ook de 'niet-gedachte' tijd terug bij de Amondawastam. Deze laatste registreren gebeurtenissen weliswaar in een opeenvolging, maar maken geen onderscheid tussen het nu, het toen en het dan (heden, verleden en toekomst). Deze culturele diversiteit in het begrip van tijd kan ons helpen om na te denken over de wisselwerking tussen verschillende tijdsopvattingen en bepaalde maatschappijmodellen en – en dat is de essentie – over manieren om onze allerkleinsten hun kindertijd te laten beleven.

De tijd van het samenleven

In de opvoeding van het jonge kind geven we het samenleven vorm in een dagelijkse regelmaat met enkele variabelen. De manier waarop ruimtes worden georganiseerd (door middel van meubels en accessoires) of welke materialen ter beschikking worden gesteld (spelen en speelgoed, dagelijkse voorwerpen, artistieke, wetenschappelijke of technologische materialen), bepalen de mogelijkheden tot actie, en laten toe relaties te ontwikkelen tussen volwassenen en kinderen. Er is *tijd* nodig opdat deze ruimte, met haar mensen en hun ervaringen, een omgeving wordt, een plaats van ontmoeting en van het opbouwen van een gemeenschapsleven. Elk lid van een groep vertrekt immers vanuit een verschillende culturele, sociale en emotionele ervaring, of het nu gaat om een baby, een jong kind of een professionele begeleider. De tijd begrenst de beweging, de energie en het ritme waarbinnen kinderen en opvoeders – elk vanuit hun eigen perspectief – op een intense manier het dagelijkse collectieve leven kunnen ervaren.

Het is deze tijd die de dimensie creëert van continuïteit en duur en zo persoonlijke en collectieve zingeving mogelijk maakt. Maar er bestaan veel manieren van kijken, zijn en handelen. Het is van cruciaal belang om in het dagelijkse leven de tijd op andere manieren te ontwikkelen en vorm te geven, manieren die breken met een eenvormige tijdslogica. We moeten tijd vrijmaken om samen te zijn met de kinderen, aandachtig, geïnteresseerd, rustig, betrokken, zonder opdringerigheid. Het zijn de kleine dagelijkse handelingen die we samen doen waarin we een

*Kind zijn, dat is als er nog niets te laat is
en we ons door alles laten verrassen
en laten betoveren
we leren bijna alles in die tijd
bijvoorbeeld ook
wat tijd is*

Mia Couto

gedeelde wereld kunnen creëren en we samen onze levensverhalen kunnen schrijven waarin plaats is voor de verbinding tussen de kunst van het doen en de kunst van het zijn.

De kinderen leren van volwassenen hoe zich te gedragen en in het leven te staan. Tijd hebben om te beleven en te genieten van poëzie, muziek, beelden en ideeën, versterkt de gevoeligheid van een kind. Daarmee worden juist de dagelijkse handelingen de plaats voor rituelen en herhalingen en tegelijkertijd voor het buitengewone en uitzonderlijke.

Daarom mag de schoolse kindertijd zich niet beperken tot 'tijd die voorbijgaat'. Ze verdient het gevoeld en geleefd te worden met een intensiteit, die de beleving van de kindertijd bepaalt. De kinderen leren, met hulp van hun opvoeders, hun eigen tijd – op zichzelf en samen – te gebruiken, te genieten van hun mogelijkheden, en activiteiten te ontplooiën. Zo ontwikkelen kinderen een bron van enthousiasme, waaruit ze hun hele leven kunnen putten. Het biedt hun de kracht om de wereld te vernieuwen, door vanuit hun individualiteit de kracht van het collectieve te versterken.

Het dagelijkse en persoonlijke leven heeft een politieke dimensie, via de kunst van het doen en

handelen, via relaties tussen mensen. Ze speelt ook een ethische rol: door respectvolle relaties met anderen te creëren, door herinneringen en verhalen te vormen. Via verhalen worden immers ervaringen doorgegeven en vindt een kind een esthetisch plezier, krijgt het aandacht voor details en is er plaats voor zelfontplooiing en een brede kijk op de wereld.

Verhalen om tijd te construeren; tijd hebben om verhalen te creëren; tijd die vorm krijgt juist door de verhalen.

Plezier in het dagelijkse

Om het te zeggen met de woorden van *Boaventura Santos* (hoogleraar sociologie, universiteit van Coimbra, Portugal)¹ 'Het neoliberalisme is voor een grote meerderheid bovenal een cultuur van angst, lijden en de dood: men kan haar alleen doeltreffend bestrijden vanuit een cultuur van hoop, en van levensvreugde.'

Ik geloof dat het die positieve cultuur is die we in het dagelijks leven in kinderopvang en scholen moeten meegeven. Zo kunnen we grondvesten bouwen voor een rechtvaardig, waardig en vreugdevol leven. Mia Couto, een Mozambicaanse schrijver, herinnert er ons aan dat 'wie praat over tijd, praat over hoop, en over haar tweelingzus, verwachting.'

*Maria Carmen Silveira Barbosa geeft les aan de Faculteit Educatie van de Federale Universiteit van Rio Grande do Sul, en is hoofdredactrice van het Braziliaanse tijdschrift Infancia Latinoamericana.
E: licabarbosa@ufrgs.br*

- 1 SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA. DEMOCRATIZAR, DESMERCANTILIZAR E DESCOLONIZAR (DEMOCRATISEREN, ONTMARKTEN EN DEKOLONISEREN). BUENOS AIRES : PAGE/12, 12 AVRIL 2012.
- 2 COUTO, MIA. E SE OBAMA FOSSE AFRICANO? (WAT ALS OBAMA AFRIKAAN WAS?) RIO DE JANEIRO : ROCCO, 2012.